

Віра Поліщук,
доктор педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Ганна Слозанська,
кандидатка педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Концептуальний підхід щодо необхідності і доцільності здійснення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників відповідно до нових соціокультурних пріоритетів і перебудови освітньої системи на нових демократичних засадах відповідно до вимог часу та з урахуванням особливостей різних мов і культур населення почав реалізовуватися у провідних країнах світу в середині 70-х років ХХ ст. Ця доктрина набула істотного розвитку у програмах підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США.

У сучасних умовах в США функціонують близько 100 університетів, що пропонують програми полікультурної освіти. У вимогах до програм університетської освіти, висунутих Національною Радою з педагогічної акредитації (The National Council for Accreditation of Teacher Education) зазначається, що вони мають: відображати ідеали плюралістичного американського суспільства; мати вільний від будь-яких стереотипів і упереджень зміст; передбачати обов'язкове вивчення однієї чи більше іноземних мов, сприяти розвитку культурної та мовної грамотності; мати інтегрований, а не додатковий характер введення полікультурного компонента в усі складники програми; бути достатньо гнучким [5].

На основі аналізу рекомендацій Міжнародної Федерації Соціальних Працівників, Міжнародної Асоціації Шкіл Соціальної Роботи, Ради з Освіти у Галузі Соціальної Роботи, Національної Асоціації Соціальних Працівників США у цій країні виокремлено основні засади реалізації полікультурної освіти у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, освітньої парадигми підготовки соціальних працівників до роботи у полікультурному просторі: визнання цінностей соціальної роботи; взаємне визнання культурних та етнічних особливостей учасників процесу; вирішення соціальних проблем конкретного індивіда чи групи з гуманістичних, толерантних позицій; адекватність освітньо-кваліфікаційного рівня соціального працівника вимогам суспільної практики; орієнтація на неперервну професійну освіту, формування професійної компетентності; підготовка асистентів соціальних працівників із середовища представників різних культур і національностей (партнерська модель практичної діяльності); етно-

сензитивний характер соціальних послуг. Окрім цього, виявлено, що специфіка підготовки соціальних працівників до роботи у полікультурному середовищі у США зумовлена соціальною політикою держави; законодавчо-нормативною базою; досвідом роботи з представниками різних культур; нормативно-правовими документами міжнародних організацій; вимогами споживачів соціальних послуг; цінностями й етичними принципами соціальної роботи [2; 3].

Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що у США процес підготовки соціальних працівників до роботи у полікультурному середовищі має різнорівневий характер, базується на концепції навчання впродовж усього життя і принципах системності, наступності, послідовності у реалізації змісту і технологій; характеризується міждисциплінарним підходом і партнерськими взаєминами з соціальними установами. З'ясовано, що у США у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників значні вимоги ставляться як до формування професійної компетентності фахівця так і до формування професійно-зумовлених особистісних якостей (позитивна самооцінка, оптимізм, самоконтроль, здатність до емпатії, інтерес та відсутність упереджень щодо інших культур, толерантність, позитивне сприймання інших людей, відсутність етнічних та расових упереджень тощо).

Аналіз змісту програм професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах США дав змогу з'ясувати, що підготовка майбутніх фахівців до роботи у полікультурному просторі здійснюється як у процесі вивчення інваріантного, так і варіативного компонентів.

На основі аналізу законодавчих нормативних освітніх документів, наукового доробку з проблеми і практики професійної підготовки соціальних працівників у США виявлено й схарактеризовано такі особливості:

– у США підготовка соціальних працівників має різнорівневий характер, у ній передбачено отримати кваліфікаційні ступені бакалавра, магістра і доктора соціальної роботи;

– у вищих навчальних закладах США пропонують як обов'язкові, так і елективні курси, які сприяють теоретичній і практичній підготовці, оволодінню технологіями роботи з різними категоріями клієнтів тощо. Серед них: «Теорія і практика роботи у полікультурному середовищі», «Розуміння культури етнічних груп та іммігрантів», «Етносензитивна практика соціальної роботи», «Соціальна робота з мультикультурними спільнотами», «Соціальна робота з іммігрантами та біженцями», «Мультикультуральні та багатогенераційні підходи до зцілення людини у стані втрати та горя», «Практика «наснаження» (стимулювання активності; наділення клієнтів повноваженнями і владою господарів свого життя; формування вмінь відстоювати свої права, оволодіння технологіями самостійного визначення і вирішення проблем), «Методи

поліетнічної практики: практика «наснаження» біженців: спільнот, які пересуваються», «Методи поліетнічної практики: етнографічне інтерв'ю у практиці «наснаження»», «Практика у галузі мультикультурного психічного здоров'я» [2];

– у програмі підготовки бакалаврів соціальної роботи до роботи у полікультурному середовищі передбачено вивчення: історичних подій і процесів, що спричиняють масове переміщення людей; соціальної політики; діяльності соціальних служб з реалізації різних програм допомоги різним категоріям клієнтів (наприклад, біженцям, які типовими представниками інших культур); проблем адаптації та інтеграції різних категорій клієнтів;

– у процесі професійної підготовки магістрів значну увагу приділено науково-практичним аспектам їх підготовки до діяльності на мезо- і макрорівнях; роботі з різними категоріями клієнтів (біженців та іммігрантів); оволодінню технологіями соціального «втручання» в життя і ситуацію клієнта; менеджменту соціальної роботи з різними категоріями клієнтів [2];

– у програмі післядипломної освіти визначено поглиблене вивчення різних аспектів соціальної роботи з представниками різних культур від аналізу факторів, що спричиняють явище міграції, до особливостей процесу інтеграції та надання ефективної допомоги конкретній людині; оволодіння спеціалізованими знаннями й уміннями для роботи з особливими категоріями клієнтів.

У процесі дослідження з'ясовано, що у процесі практичної підготовки майбутніх соціальних працівників також значна увага приділяється їх підготовці до роботи у полікультурному середовищі. Акредитовані програми на ступінь бакалавра соціальної роботи США передбачають не менше 400 годин практичної підготовки під наглядом супервізора; дворічні магістерські програми – мінімум 900 годин. На рівні бакалаврату майбутні соціальні працівники, зазвичай, проходять такі види практик: генералістична (ознайомлювальна, для вивчення основних засад соціальної роботи на мікро-, мезо- та макрорівнях); практична діяльність у соціальній агенції під наглядом супервізора; самостійна практична діяльність в обраній соціальній службі з метою розвитку вмінь і навичок та подальшого формування фахової компетенції. У процесі дослідження нами з'ясовано, що практична підготовка передбачає відвідування студентством практикумів-семінарів (інтеграції практичного навчання під час практики з вивченням теоретичних курсів, тем, актуальних проблем із залученням провідних науковців і фахівців для їх обговорення). На особливу увагу заслуговує досвід проведення практичної підготовки магістрів у міграційних службах, урядових та неурядових установах, що працюють з представниками різних культур, і спрямована на оволодіння технологіями соціальної роботи з різними категоріями клієнтів на основних рівнях практичної діяльності: мікро- та мезопрактика

(індивідууми, сім'ї, групи); макропрактика (організації, спільноти, соціальна політика).

Практичному спрямуванню підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у полікультурному середовищі сприяють: практично зорієнтовані технології процесу навчання (рольові ігри, брейн-стормінг, робота в групі, робота в команді, оволодіння методами «практики наснаження», етносензитивної та культуральносензитивної практик); волонтерська робота з різними категоріями клієнтів; залучення майбутніх фахівців до розробки і реалізації проектів і програм соціальної допомоги представникам різних культур.

З'ясовано, що у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у полікультурному середовищі значну роль і місце відіграють тренінгові програми, особливі ті, що спрямовані на підготовку парапрофесіоналів, помічників і асистентів із числа представників різних культур; підвищення кваліфікації персоналу урядових та неурядових організацій, що працюють у полікультурному середовищі; вдосконалення професійної кваліфікації соціальних працівників та підготовку волонтерів для роботи з різними категоріями клієнтів.

Обґрунтовано, що з погляду реалізації основних механізмів професійного становлення майбутнього соціального працівника до роботи у полікультурному середовищі найбільш важливим є етап різнорівневої професійної підготовки. На цьому етапі визначальним є формування у студентської молоді позитивної мотивації до означеного виду діяльності; усвідомленого сприйняття цінностей, етичних принципів і стандартів; загальних і спеціальних знань і вмінь. На основі проведеного дослідження пропонуємо такі шляхи творчого використання кращих здобутків досвіду США щодо професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи у полікультурному середовищі: упровадження окремих аспектів полікультурної освіти і роботи майбутніх фахівців у полікультурному просторі у програми дисциплін підготовки соціальних працівників у ВНЗ України; введення елективних курсів, які сприяють підготовці соціальних працівників до роботи у полікультурному середовищі на мікро-, мезо- та макрорівнях; проведення тренінгів, що допомагають розвивати навички міжкультурної комунікації та оволодіти альтернативними підходами у практичній діяльності з представниками різних культур; поєднання теоретичного і практичного компонентів професійної підготовки; формування вмінь і навичок здійснення соціальної роботи у полікультурному середовищі на різних рівнях: мікро-/мезопрактика – індивідууми, сім'ї, групи; макропрактика – організації, спільноти, соціальна політика; залучення студентства до розробки і реалізації індивідуальних і групових пошуково-дослідних проектів і програм, курсових, дипломних робіт, змістово та організаційно пов'язаних з проблематикою соціальної роботи у полікультурному

середовищі; залучення студентської молоді до волонтерської роботи у полікультурному середовищі.

Отже, реалізація концепції полікультурної освіти у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є актуальним завданням педагогіки вищої школи й має комплексний, складний, міждисциплінарний характер. Професійна підготовка соціальних працівників має бути зорієнтована на формування особистості фахівця, здатного до міжкультурної взаємодії, активної діяльності в полікультурному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гулецька Я. Г. Полікультурна освіта студентської молоді в університетах США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Я. Г. Гулецька. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2008. – 262 с.
2. Ольхович О. В. Підготовка соціальних працівників до роботи з біженцями у вищих навчальних закладах США і Канади : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Ольхович. – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2008. – 223 с.
3. Собчак Н. М. Зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – Тернопіль, 2004. – 181 с.
4. Тименко В. М. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах США і України: спільність і відмінність / В. М. Тименко ; за заг ред. Л. П. Пуховської. – К : Автореферат, 2003. – 64 с.
5. Jamieson A. School enrollment in the United States – social and economic characteristics of students / A. Jamieson, A. Curry, G. Martinez. – Washington : U.S. Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, U.S. Census Bureau. – 2001. – P. 20–533.

Юрій Попик,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету

ОСВІТА ЛЮДЕЙ ТРЕТЬОГО ВІКУ

На сучасному етапі освіти людей третього віку розглядають як складову освіти упродовж життя, форму соціокультурного буття, зумовлену глобалізаційними та інтеграційними процесами, напрям самореалізації особистості людей третього віку, соціальне явище. Її розвиток зумовлений демографічними чинниками, комплексом внутрішніх і зовнішніх політичних, соціально-економічних та освітніх потреб дорослої людини та соціуму. Місце літніх людей у соціально-економічному розвитку країн, значення їх участі в усіх аспектах життя суспільства стало визначальною складовою Мадридського міжнародного плану дій щодо проблем старіння, де було окреслено стратегію дій, покликаних перетворити старіння із загрози розвитку суспільства на його рушійну силу. Університети третього віку стали одним із інноваційних інструментів активізації ролі людей третього віку в соціумі, впроваджених ще понад три десятиліття тому в Європі [1].